

სოფელ-სოფელ სიარული, არც მიწა გაძღა და არც ჩენი კუჭი ამბობს სიღნაღელი გლეხი. წინამხარი და უკანამხარი ჩივის უსარგებლო-ბისაგამო; ის შემოსილი სახე-აღარ აქვს, რაც უწინ ჰქონია, ოდეს ჩენი ცხოვრება სიმ-დიდრის მხრით დულდა და გადმოდიოდა, ჭურჭელი აღარ ჰქონდათ, სიმდიდრე შეინახათ. ეხლა? ეხლაკი პური ხშირათ ბაღათ და ქინ-ჭრათ იქცევა და ღვინო წყლათ. ამ ყმათ, როდესაც ვწერ, სოფლები ძალიან შევიწ-როგბაშიდ არიან; უმეტეს ნაწილს არც პური აქვს და არც ღვინო; პურის მალაზიების წინ ზრავათ დგანან და ყატყატებენ სოფლებშიდ.

რას გვეტყვის შემდგომი დრო?—არ არის ძნელი გამოსაცანი იმ საფუძველით, რომელ-საც ჩვენ ეხლა ვხედავთ. სიღნაღის უფხლის მამულები, რომელნიც ეკუთნაიან განსაკუთ-რებით ქართველებს, სრულიად გადავლენ სხვის ხელშიდ, ვაჭრების ხელშიდ. ა—ს კანტორა სახეიროთ არ არის გასწილი: —ორასამდე, თუ მეტი არა, ექნება იმას ნაყიდი, ვალშიდ აღებული დაგირავებული ვენახები.—და ახლა სხვებს? თუ ეხლანდელით წაიდა ჩენი ცხოვ-რება, ხერხს და სიკეთეს არ უნდა მოელოდეს მომავალში ჩენი ქართველი გლეხი ვინ არის ამ ხალხის თანამგრძობი, ერთი ჩაივდეს გამო-ჰკითხოს: ნუ თუ მართლა ამათ იმდენი ვალი აი-ღეს. რომ სახლიდგან და მამულიდგან ვაგიდ-ნენ? მაგრამ უჰ, რას ვამბობ! ძლიერთან ვა-ნა ყოველთვის სუსტი არ ტყუის?! ყოველ-გვარი გარემოება დავართო ჩვენ ხალხს, რომ ჩავარდნილიყო ამ გვარ მდგომარეობაში: მო-უსაველობა, ვაჭრები, სეტყვა, გვალვა და სხვა ათასი გარეგანი და შინაგანი გარემოებანი... რაცა ესთქით ჩვენ ხალხზედ, სულ სიმწარეს გვიქადაგებს: მომავალში ისმის მხოლოდ ზნეობითი დაცემა და სიღარიბე. ნიშნები სჩანან. მანასადამე ჩვენ ხალხს მაგრა შეუწყია თავი სიღარიბეშიდ. კაც-მოყვარე ადამიანის გული ეგრ იტანს ამგვარ წარმოდგენას... მაგ-რამ და მაგრამ ჩვენ ხომ ქართველები ვართ, სულ ცოტა, ერთი ოცი საუკუნე მანც გვიმოწმებს ჩვენ ვინაობას, ჩვენ დაცულ ხალ-

ხლხობას, ჩვენ გამაგრებულს გულს... ჩვენ გვენატება სურათი, რომელიც შეგვიძლიან შევცვალოთ. ამგვარი მომავლის გამოცემა საჭიროა, მამ ვეცადოთ ავირიდოთ, ყოველი თუ არი, ზოგიერთი მანც ჩენი დამაზინებ-ელი გარემოება. თუ ჩვენში მოძრაობს ჯერ საზოგადოთ კაცის მოყვარეობისა და მერე ქართველის სისხლი, უნდა ვგრძნობდეთ იმათ მდგომარეობას და მოვალენიც ვართ შევლით; ამისგანა ყოველი ჩვენთაგანი უნდა ცდილობდეს ისინი გამოიყვანოს იმგვარ მდგო-მარეობიდან.

ყველაზე პირველად საჭიროა, რომ სიღნა-ღელი არ იყვეს ასეთს დამოკიდებულებაში ვაჭრებისაგან. ჩვენ უნდა ხალხი შევაჩვიოთ ანგარიშთან და დროიან მუშაობას; უნდა მი-ვაბადივინოთ, როგორც სხვები ნნამენ და სთე-სამენ.

ხენა და თესვა ჩვენ მხარეშიდ ვადმოსაზღე-ბულმა ხალხმა: მოლოკნება, დუხბობორებმა, ნემცებმა, კარგათ იციან. ჩივია, რომ მიზა-ძონ, დიდ შემწეობას მისცემთ იმათა. თუ სამეურნეო შკოლები საჭიროა სადმე უეჭვე-ლია, აქ ყველაზე უფრო საჭიროა. მაგრამ ეს შკოლები თვით იმ ადგილზედ უნდა იყვეს, სადაც ხენა, თესვა, ვენახები აქეთ, რომ ხალხ-მა ისარგებლოს. აგრეთვე წინამხარი და უკა-ნამხარი ძალიან გრძობს უწყლობას, რა-ისაგანა მცენარე, საქონელი და თვით მათი პატრონები დიდ შემწეობაშიდ არიან. არ იქნება უსაფუძლო და უსარგებლო არხების გაყვანა იორიდან და ალაზანიდან. ბეგრა ხშირათ არის მათშიდ, და ეს იმგვარი გეზარა იქნება, რომ დიდის სიხარულით და დაუყო-ნებლიე გამოვლენ სამუშაოთ, თვით მეძრო-ხები, და მეველები, რომელნიც მინდგრებშიდ არიან, და დიდის სიხარულით იმუშავენენ. მართებლობის თანამშემწეობა იმდგომარეობს პლანის მიცემაშიდ და ბრძანებაშიდ, რომ იმუ-შაონ.

აი ზოგიერთი საშუალებანი, რომელნიც უთუოთ საჭირონი არიან ასარიდებლოთ სი-ღარიბისა, მამულების დასაბრუნებლოთ და შეუვიწროებელი ცხოვრების მოსაპოვებლოთ.

პაზროვნობა და მიმართულება ჩენი დაბა-ლი ხალხისა უფრო აგრეთვე სამწუხარო მდგო-მარეობაშია. ვაი-ვაგლახში, ეკონომიურ შევი-წროებაში მყოფს ხალხს რა პაზროვნობა და რა გონების-გასახნა მოეკითხება? ლუკმა-პურის მოკვების ფიქრსა და დარდს სულ დაუხვშია მათთვის გონიერული მსჯელობა; ტყის ნადირ-სავით ელტვის კუჭის გაძღამას; მას თავისუ-ფალი დრო არა აქვს მოეფიქრებინა, იგი გამ-ხდარა მოძრავე მამონა... გაქნილობა, ცილის წამება, მოტყუ-ება სუფვენ ხალხშიდ, ნათესაობაშიდ დიდი ვაი-ვაგლახია, ჩხუბი, დავიდარაბა, ხანგრძლი-ვი და მხირი, შურის-ძიება, მდიდარი ღარიბს ებძვის, ღარიბი ღარიბს აღიზნს და სუყვე-ლაზედ ღარიბს ხვდება. ერთი სიტყვით, ჩვენ სოფელელ ხალხს ისეთი გარემოებები არტყია გარს, რომ სიღარიბე იდგან სიღატაკე-შიდ შედის.

ქალაქ სიღნაღშიდ სულ სხვა მიმართულებ-და და ცხოვრება არის: ხალხი დღე და ღამ იმას ცდილობს, რომ მოვიგოთ, ვავამტყუ-ნოთ, ვაზარალოთ. დიდი ფიქრი და ანგარი-ში მუშაობს ამ გვარ საქმეებშიდ...

ბალი, ვიჩხრები, ბანკეტი არ არის სიღნაღ-შიდ, მაგრამ წვეულობა, რიგის პური, პიკ-ნიკები ხშირია ვაჭებისა ცალკე და ქალებისა ცალკე. ქალები ვაჭებზედ ნაკლებ არ სემენ და არა სემენ, ოდონდ ვაჭები კი არ იყენენ. ევროპულიათ სახლ-კარი მორთული აქეთ: საწყალის ქართველის ოფის რათ დაზოგა-ვენ! სიღნაღელი ვაჭებისთვის და კეთილმო-ბილი პირებისთვის აქ გოსტინიცა არის, სა-დაც ჩინოვნიკობა და ზოგი შემძლე მოქა-ლაქენი შეიყრებიან, ბილიარზედ თამაშო-ბენ, პრეფერანსს, ასონასს, იარალაშს და სხვას. ზაფხულში კიდევ სადაცაა ადგილი მეიდანია, ქარავლის ბანები, რომელიც შეადგენს სიღ-ნაღის ბირჟას და სადაც ვამოდის ბირჟის უწყ-ებები: რაც მოხდება სიღნაღში, თუ უფდ-შიდ, თულისშიდ, ანუ ვინდ მთელ ქვეყანა-ზედ, აქ ვტყობულობთ; კვირაობით სიღნა-ღის კორარესპონდენციებისა კითხვა აქ არის. სასეირნო ადგილი აქაური ხალხისა არის ახა-

ლი გზა, სადაც ვაეტონობს ტრანსკასპის კარე-ტით, დროშკით, შარაბანით მიგრიალებენ და მოგრაილებენ. სიღნაღის ხალხი კარგას სქამს, კარგა სემს, იცემს და ფულსაც ბლომათ ინახამს. სიღნაღის ხალხს შეხედებით ყოველ დიდ ქალაქში და რუსეთში, საზოგადო გარეო: სტამბოლშიდ, მარსელშიდ, გერმანიის დიდ-რონ ქალაქებშიდ, პარიშიდ, ლონდონშიდ და დინახამთ, თუ ამერიკაშიდაც არ ამოყონ თავი. ეხლა გაიგეთ, სიღნაღელები ვინ არიან?

კაცს უნდა რკინის, უგრძობელი გული ჰქონდეს, სინიღისზედ ვადასული უნდა იყვეს, რომ შეხედოს ჩვენ ხალხს და არ იგრძნოს შებრალება და მათი ეკონომიური შეწუხება. თუ ჩვენ ცრემლები მოგვდის, როდესაც უც-ხო ხალხების უხედურებას ვტყობულობთ, რატომ არ უნდა ვიგრძნოთ და რატომ არ უნდა ჩაფიქრდეთ, როდესაც ამ ნაირ მდგომარეობაში ვხედავთ ჩვენს ხალხს? იქო-ნით სახეში, რომ ჩენი ხალხი არის პატ-რონი ყოველად მდიდარი ბუნებისა და კარ-გათ მომუშავე ხელებისა; მანასადამე ამ გვარ იმის მდგომარეობას თავისი მიხეხვები ექნება, რომლის გამოკვლევა და გამოძიება საჭიროა...

ქ. ხიდნაძე. კანც ვანსქ. 20 თებერვალი, 1872 წელს

წიგნი რედაქტორთან

უფალო რედაქტორო! ჩვენ შევიტყუეთ, რომ ამ ცოტა ხანში იქნება მოლაპარაკება ჩვენ ქალაქში თფილისის გუბერნიის თავდაზნაო-რების კრებაში ბანკის დაფუძნებაზე. ამბობენ, პირველი კითხვა, რომელიც უნდა ვარა-კვიოს და ვადასწვიტოს ამ კრებამ არის შემ-დგი: იმ ფულებიდან, რომელიც ხილო-მწიფემ უბოძა ჩვენ თავდაზნაურის შეი-ლებს გლეხი-კაცის განთავისუფლებისათვის და რომლისგანაც რომელიმე ნაწილი დავჭრილი იყო ბანკის გასახნვლად, უნდა შესდგეს ერთი ბანკი მთელი გუბერნიისათვის, რომელიც უნდა არსებობდეს ქალაქში,—თუ ის შეკრებული ბანკისთვის ფული უნდა გაიყოს ნაწილებათ და ყველა უფხლის შესახვედრ ფულებით გაიხ-

ნარებელმა ბუნების მოვლენამ თითქმის ამოშა-ლა გეოგრაფიული კარტიდამ ქალაქი, რომელ-შიაც 30,000 სული ცხოვრებდა და რომე-ლიც გამოჩენილი იყო თავის სილამაზით, ვაჭ-რობითა და მცხოვრებლების სიმდიდრით!

მეორე, ამ ახლო ხანს თბილისში ორი ბანკი გაიმართა: ვაჭრებისა და ურ-თიერთის ნდობისა, ე. ი. ვაჭრებმა და შე-ძლებულებმა კიდევ ვაიადვილეს ფულების შოვნისა და მანასადამე დიდი სარგებლით ვა-სესხების ღონის ძიება...

მესამე, ჩვენებური თავდა-ზნაურთა ბანკი გაიმართა: ვაჭრებისა და ურ-თიერთის ნდობისა, ე. ი. ვაჭრებმა და შე-ძლებულებმა კიდევ ვაიადვილეს ფულების შოვნისა და მანასადამე დიდი სარგებლით ვა-სესხების ღონის ძიება...

მეოთხე, წარსული კვირის ოთხშაბათს აქა-ურ მუზიკალურ ზალაში ქართული წარ-მოდგენა იყო; წარმოდგინეს ქმარი ხუთის ცოლისა და უჩინ-მანინის ქული. (ძლი-ერ სამწუხაროა, რომ ქართული წარმოდგე-ნაც შესანიშნავ და არა-ჩვეულებრივ საქმედ უნდა ჩავთვალო, მაგრამ რა ვაქცობა). ამ საფაზე სხვა ალაგას წაიკითხათ.

მეხუთე, შესდგა პატარა წრე ქართველი ქალეებისა, რომელიც უცხო ენებიდამ ქართულიათ სხვა და სხვა თხზულებების თარ-გნას აპირებს.

მეექვსე, დიდი მარხვა დადგა ქიშმიში-სა და ლობიოს პატრივი და ედგა და ორივე ესენი გაძვირდა, რადგან საწყობ-ნობებში მტკიცე პირებმა ამ დიდ მარხვაში შაქრის მაგიერათ, ქიშმიშით უნდა ვაატკბი-ლონ ჩი და ხორცის მაგიერათ ღობიო უნდა მიირთვიან...

მეშვიდე, წარსულ ორ კვირაში საშინლათ გახშირებულ იყო ქორწინება: დღე არ გასულა, რომ გ. წერეთლის სტამბა-ში უკანასკნელი ხუთი ქორწინებაში დასაპა-ტიჟებელი ბილეთი არ დაებეჭდათ. დი-დი მარხვის წინ ჯვარის-დაწერა ძალიან მომ-წონს და თუ, როდისმე ცოლი შევირთე, უთუოთ დიდი მარხვის წინათ შევირთავ, რადგანაც ამ ორი თვის განმავლობაში მანც დამშვიდებული მექნება გული, რომ ჩემი ცოლი ვერ ივლის სხვა და სხვა წრე-ებში და სახლებში და არ შემიმკობს შუბლს იმ ნიეთით, რომელიც ზოგიერთ პირუტყვებ-სა აქეთ შუბლზედ ამოსული... რკინ არსე-ბათ ვადაქცევა—სრულიად არ მომწონს...

მე შევნიშნე, რომ სადაც კი ფხს ჩას-დგამს ა. ფურცელაძე, ლაზთთანათ ჩასდგამს ასე, რომ იმის ფხის ჩადგმა ყოველთვის სა-გრძობელია. აი, თუნდ ახლაც: «მნათობის» ორი ნაწილი ბელლეტრისტიული და კრი-ტიკული იმას დაუჭერა... რასაკვირველია, მე-ფელტანეს საქმე არ არის დაწერილებით გა-ნისილოს რაიმე, მაგრამ ორიოდ სიტყვას მანც ვიტყვი უფ. ა. ფურცელაძის უკანას-კნელ ქმნილებებზე.

«მაცი ხეტი» არის რომანი სამეგრელოს ცხოვრებიდამ, რომელიც 500 წლის წინათ დროებას ეკუთვნის. ამ რომანის შინაარსი ორი სიტყვით გამოითქმის: მოქმედება რომა-ნისა მდგომარეობს ცხენების ქურდობაში; თავის მოქმედნი პირნი ფურცელაძემ ერთ-ხელ კლდეზედ ვადაყრა, მეორეთ როგორც იყო ვადაარჩინა თოფის სროლას და სიკე-დილს, მაგრამ ბოლოს კი მანცა და მანც იმდენი შეუბრალებლობა გამოიჩინა, რომ სამი იმათგანი ერთმანეთს შეაკლა: ჯერ ერთ-მა მეორე მოკლა ქურდობაში; მერე მეორემ მესამე და შემდეგ ეს მესამე მოკლული წამოხ-ტა ზეზე და მეორეს დაუსვა გულში ტარამდი ხანჯალი... (ნახე «მნათობის» მე-30 ფურცელი).

მაგრამ თავის რომანის გმირების მოკვლას არ დასჯერდა უფ. ა. ფურცელაძე: თავის კრი-ტიკულ სტატიაში იმან მიჰყო ხელი თითქ-მის ყველა ქართველ მწერლებსა და ერთის სულის შეხერხით ვაქრო... მაგრამ რას ვამ-ბობ? ან ეს რა სათქმელია! იმავე ა. ფურცე-

ლადემ უფრო შესანიშნავი საქმე ჩაიღინა: რომანის გმირები და ქართველი მწერლები რათ ჩავარდნა იმასთან, რომ უფ. ფურცელაძემ დრეპერსა, ბოკლსა და სხვა ისტორიკოსებს და ფიზიოლოგებს საქმე უყო! სრულიად ვა-ქარწყულა ისინი, განსაკუთრებით საწყალი დრეპერი!...

ჩემი ნალაპარაკევი, რომ ოხუჯობად არა-ვინ ჩაადროს, მოვიყვან ვაქტებს თვით ფურ-ცელაძის სტატიიდან:

იმის დასამტკიცებლოთ რომ ევროპა ჯერ არ ვმზადება მიცვალებას და ამერიკა ვერ შე-ედრება იმას უფ. ფურცელაძე ერთს ადგი-ლას ამბობს:

«ას, შეხედეთ რა რიგათ ვატყვით კლტკის სხეფანგით თავის ეკონომიურის ცხოვრების შეცვლას და ადგენას! სად ვვიჩვენა ვერო-ბით ამერიკამ ამ გვარ ვატყვებს რომლისმე ას-რებიას!»

ამერიკის ურთიერთმოარის ბრძოლა, ნეგ-რების განთავისუფლების თაობაზე, რაღა არის, უფ. ფურცელაძემ ეკონომიურის ცხოვრების შეცვლისთვის არ იყო ეს ბრძოლა?...

«ევროპამ მოგვცა ამ ბოლოს დროეში ბოკლი, დაგინი, კონტი, ლიბინი და სხ., რომელთა შა-დაღს ჩვენ ამერიკაში ვეწვივს ვსედავთ.» რომელი ხალხი გირჩენიათ თქვენ, უფ. ფურცელაძე: ის, სადაც მილიონები უმეცრე-ბაში და სიღატაკეში არიან ჩავარდნილი და თითო-ორიოლა სწავლულებია, თუ ის ხალხი, რომელშიაც დიდიდამ პატარამდე და პატარი-

სწეს უცვლელად იქნება, მაგალ. სილნაღში, თე-
ლაგში, გორში, დუშეთში და სხ. შესანიშნავი
არის, რომ ასეთი ყოველად დიდ მნიშვნელ
საქმეზე გახვედრებში არა არის რა გამოცხადე-
ბული, რომ ყველას, ვისაც ჩვენი ქვეყნისა-
თვის სიკეთე უნდა, მიეღოს მონაწილეობა
ამ კითხვის გადაწყვეტაში.

ჩემის აზრით, მე ვგონებ რომ შეკრებულნი
ფულებსაგან არ უნდა გაიხსნას ერთი ბანკი
მარტო ქალაქში, ამისთვის რომ ბანკში
უფრო საჭიროებენ ჩვენი უცვლელის გლეხი
ხალხი, რომელნიც მხოლოდ შაშინ ისარგე-
ბლებენ ბანკით, როდესაც ის იქნება განხი-
ლი უცვლელში. რა ძალიან ეჭირება, მაგალი-
თებრ, სილნაღის უცვლელ ბანკი, საიდანაც ის
ცოტა სარგებლით ისესხებს ფულს დარომელიც
ამ სახით გამოიხსნის იმას (ე. ი. გლეხ კაცს)
სილნაღის მსესხებლების ექსპლუატაციიდან,
ამას შეიტყობდნენ ყველა თქვენი გახეთის
მკითხველები კორესპონდენციებიდან (№ 19,
33. 1871 და № 1 და 5—1872). ნება მომეცით
მხოლოდ მოგიყვანოთ ორი სტრიქონი ჩემი
ერთის კორესპონდენციიდან: «თუ ასე
საქმე დარჩა (წარმოუდგენელი სარგებლის
გამორთმევით სილნაღს შეყავთ გლეხი
კაცი დიდ ვალში, რომლის მიხედვით ართმე-
ვენ რაც რამ ახდით ქარველ გლეხ-კაცს)
ამ ათ წელიწადს აქ სილნაღის უცვლელში
ქართველების ხელსაქმე ველარაფერს მამულს
ელარა ნახეთ და თვითონ ისინიც გადაცი-
ვია საითმე». (№ 33 1871 წ.)

თფილისი. 29 თებერვალი.

ბოდაბული

სიღნაღის აკადემიები

(«დროებას» კორესპონდენციას)

უნებელითა გამოკვლევა

თორმეტს თებერვალს მე და ერთი სწე-
ლაში დახელოვნებული ყმაწვილი კაცი გავყ-
ვხავრებით ახალი გზისკენა სასიეროთ; ეს
გზა ძვეს ზედ შუა სიღნაღზედ, მიდის ვაქირ-
ში სამხრეთიდან ჩრდილოეთისკენ; ეს გზა არის
ახალი საფორტო შარშანდელი შემუშავებუ-
ლი გზა, მიმავალი თელავს თუ ლავოცხსა.
დღე იყო მზიანი, და მიდობდნენ აქ-იქ პა-

ტარ პატარა ნაკადულნი წყლისანი, წარმო-
დგარნი თოვლის გალხობისაგან. ბასობაში
და ლაპარაკში ამ მშენებლობა დღემა და ბრწყინ-
ვალე მხემ, რომელსაც, არ იყო რა, ახლო
ჰქონდა გაზაფხულის სუნი, გაგვიტაცა ისე,
რომ ჩვენ მივიდეთ კაპალასთანა, რომელიც
მდებარეობს ვაქირის თავში; და დახე ვაკირ-
ეზბასა? მუნ დაგვხდნენ ათნი რალა-ტრალა-ცა
გამოკვებულნი; ჩვენ შევახერეთ თავი და და-
უწყეთ ვაკირებით ყურება, ენახოთ აღმოს-
ჩნდნენ აკლამებნი. ეს აკლამები გამოჩე-
ნილ იყვნენ ახალი გზის გაკეთების დროსა,
რადგან მის ადგილს ყოფილიყო კლდე და გა-
მოკრათ. ჩვენ შევიჩრდილეთ და დაუწყეთ შინ-
ჯვა და გამოკვლევა—თუ რა ნაირი ჰქონიათ
საფლავები ჩვენს მამა-პაპასა. და აი რა გამო-
ვიკვლიეთ:

გავმინვეთ ერთი, მასში ენახეთ ძელები
სხვა და სხვა ნაწილები სხეულისა, განსაკუთ-
რებით კბილები-სულ შეურყეველნი და შე-
უცვლელნი. ენახეთ მასში ვერცხვე რალაც
ნახშირები, ქილის და ქვევრის ნამტრე-
ვები თიხა და სხვა არაფერი. მეორეს შევხე-
დეთ, ენახეთ მთელი ჩონჩხი (სკელეტა). ეს
ჩონჩხი სულ ზეშუურათა ჩანდა, რადგან მას
მიწა არა ეყარა. მკითხველს უნდა უთხრა,
თუ რა მიზეზი იყო, რომ ჩონჩხი გამოჩენი-
ლიყო და მიწა არა ეყარა. უშინ კუბობები
არა სკოდნიათ, არამედ ჰქონიათ, როგორც
გამიგონია და მცხეთაშიაც აღმოჩნდა, აკლ-
დამები; მხოლოდ ის აკლდამები სხვა არის,
და ბევრითაც განირჩევა ჩემგანთ ახალ ნა-
ნახ აკლდამებზედ. პირველი აკლდამა ყო-
ფილა ერთი უზარმაზარი ხარო ანუ ორმო-
თლილის ქვით ამოყვანილი, ანუ ისე სულ
უბრალოთ. ესრეთი აკლდამა მე მინახეს ამ
თორმეტის წლის წინათ ქ. თელავში, ვალავ-
ნის გვერდზედ, საცაც აღმწებული არის თე-
ლავის მართლმადიდებელთ სობორო ღეთა-
ებისა. იქ, ეკლესიის ტრაპეზის უკან, ვალავანს
გარეთ, აღმოსავლეთის მხრისკენ არის ორმო-
ქვით ამოყვანილი ოთხ კუთხიანი და ზევიდ-
განაც აფარია ქვის ბალიში. მაგრამ ჩემგანთ
აწ ნახული აკლდამა ბევრით განირჩევა ამ

აწერილ აკლდამაზედ. ეს არის მსგავსება კუ-
ბოსი. თავით უძვეს მიცვალეულს ერთი
პრტყელი ქვა, გვერდებიდან ზუთიდან შეი-
დამდინ ქვები, და ფეხებისკენ ვგრეთვე ერთი
ქვა და მალაც ოთხიდან შეიდამდინვე ქვე-
ბი-სულ მსხვილი, რომლებთაგანაც თითოა
კაცი ძლიეს დასძრამს.

აი ამაში უსვენებიათ ჩვენ მამა-პაპათ მიც-
ვალეულები; და ახა ახლა იფიქრეთ, აქ მიწა
საიდან ჩავა? იქნება თვით ლეში კი იქცეს
მიწათ... ამ საფლავში ენახე მე ჩონჩხი თავი-
დან ბოლომდის სულ სრული ძელებითა. კენ-
ჩხა (თავის ძელები) ჰქონდა მთლათ შეურყე-
ველი. კბილები ქვევით ეზაზედ სულ სრუ-
ლათ თოთხმეტი, რომლებშიც წინა ზუთი კბი-
ლი იყო ძრიელ წმინდა და, როგორც
ამობენ ლამაზის ქალის კბილებზედ, მივი-
ვით მოსხმული. შუბლი ჰქონდა და ვა-
და წყული—ამ იმ უნ რ ი. მკლავის და-
ვი იყო მთელი, ისე რომ არსად არ ეცნო-
და დაქიანება; თითების ძელებიც კი არ იყვნენ
შეფუძუნებულნი. საფლავის სიგრძე, როგორც
აღმოჩნდა, იყო მთელი ერთი საყენი, რითმე
მეტი; და აქედან მე ვგონებ, რომ თვით
მიცვალეული, როდესაც ცოცხალი იყო,
უნდა ყოფილიყო ერთ საყენამდის სიმაღლით.
აი დასამტკიცებელი საბუთი: დაყვი მიცვალე-
ბულისა იყო ცხრა ვერშოკი; მამასადაც მ-
ჯაც უნდა ყოფილიყო ცხრა ვერშოკი. ამას
მიუმატე ხელი, რომელიც უნდა ყოფი-
ლიყო ოთხი ვერშოკი; ეს შეადგენს ოცდა
ორს ვერშოკს. ნახევარ ვერშოკი ჩვენ დაყეს
ქვენა ხორცი, რადგან მარტო ძვალი იყო
ცხრა ვერშოკი; და რადგანაც მკლავის სიგრ-
ძე არის მთელი სხეულის სიგრძის ნახევარი,
ამისათვის მთელი ტანის სიგრძე იქნება ორ-
მოცდა ზუთი ვერშოკი ანუ ორი არშინი და
ცამეტი ვერშოკი. ამას მოუმატეთ თავი, რო-
მელიც უნდა იყოს ოთხ ვერშოკამდის, შეად-
გენს სამ არშინსა და ერთს ვერშოკს.

აი ისე, ჩვენის მასზრულის გამოიჩნებით,
ის კაცი უნდა ყოფილიყო ერთი საყენი მა-
ინცა და არა ნაკლები. მაგრამ, ვინ იცის
მსწავლული და ამ გვარი საგნების მცოდნე

კაცი რამდენს ვაიცინებს ამ ჩვენს მასზრულის
ზედ? მაგრამ ვამბობ, ჩვენის მასზრულის საშუ-
ალებითა და მოსაზრებით ასე გამოვიანგარი-
შეთ და იქნება შემტდარიც ვიყვნეთ, ვინ იცის.
მაგრამ მოიცა, მკითხველო, ერთი რა ვაიცინო.
მე იმ მკვდრის კენჩხა ვაჩვენე ერთს ვაქი-
რელს გლეხს და ვვითხე:

—როგორ ჰგონია, ვისი უნდა იყოს ეს თა-
ვი? დედაკაცისა თუ მამაკაცისა?

—მან აი რამიპასუსხა:

—ეგ ქართველის თავი რათ იქნება? ეგ სომ-
ხისა არისო! აქ სომხები იმარხებოდნენ უწი-
ნაო!—და აი რა მოიყვანა დასამტკიცებელ სა-
ბუთათ:—განა მაგისტანა გადაწეული შუბ-
ლი გვაქვს ჩვენ ქართველებსა? ეგ კენჩხა
ვილაცა სომხის არისო, თორემ ესეთი თავი
არ იქნებოდაო?.

ხედამ, ვაქირელმა კაცმა დაიწუნა ჰკუთით
სომხები? რატომ მამინ არ იწუნებს, როდესაც
მასთან მიდის ფულის სასესხებლათა და ელ-
რიჯება ბებერივითა? რატომ მამინ არ იწუ-
ნებს, როდესაც იმის ენახში ერთს ვაზის ძირს
ზუთი სომხები უზის? როგორათაც იმობენ
თვით სილნაღელები, ამპარტანება და სიამაყე
კი აქვს და მოხერხება კი ღმერთმა არ მისცა
ქართველ ქიზიყელ კაცსა!..

სიძველე ამ საფლავებისა უფველია: პირ-
ველათ იმისთვის, რომ იმ საფლავებზედ არის
გამბული ჯაგი, კუნელი, მაცალი და სხვანი;
მეორეთ-რომ აქ აღარაინ არ საფლავებმა
ენლა; მესამეთ-იმით, რომ ეს არის გორაზედ,
და სოფლის თავში, და გორაზედ ასაფლავებ-
დნენ შიშინაობის დროსა, რადგან სოფლის
ბოლოს ვაცელა ეშინოდათ მტრისაგანა სოფ-
ლელებსა; მეოთხეთ მით, რომ აქ იყვნენ ოთხ-
მოც წლამდის კაცი, რომელთაც სთქვს,
რომ აქ დასაფლავება ჩვენ არც ვგანსომს და
არც ვავიგონიაო. ერთმა აქ შესაფლავემ,
სამოცდა ათი წლის მეტმა კაცმა სთქვა, რომ
«საფლავების ვაქირის დროსაო ჩვენ ვგვხდებო
ხოლმე მიცვალეულების თავები და ორ ყუ-
რა საწველელი ქილები, ძრიელ სქელი, რომ
თითქმის ქვისაგან არის გათლილიო.» და ზედ
დაუმატა, რომ «ამით თურმე მიცვალეულებს

დამ დიდამდი გონება განხილია და კეთილ-
მდგომარეობაში იმყოფება?

კარგათ წაიკითხეთ, ჩემო ფურცელადე, ბო-
ლის პირველი ნაწილის მე-21 გვერდი და დარ-
წმუნდებით, რომ იმის კრიტიკა თქვენი საქმე
არ არის, რომ თქვენ ტყუილათ დასწერეთ
მთელი ორი ფურცელი, 151 და 152.

მოვიყვანოთ კიდევ ამ შესანიშნავი სტატი-
იდამ ორიოდე ადგილი, რომელიც უფ. ფურ-
ცელადის სხვა და სხვა მეცნიერებაში განვი-
თარებას დაგვიმტკიცებს:

«დაჯდა ვოჭათ კაცის გვამს სახრდო, რომ-
ლითაც იმან უნდა აღდგინოს მოქმედებაში დაკარ-
გული ნაწილები, ამ ნაწილების მოკლებით ი-
ეკვიან სიმშვიდის ნერვისი, ეს ნერ-
ვისი ანერვიკენ თავის ტვინში სი-
მშვიდის საგრძობელს ადგის» და სხვ.

გინაროდეთ ფიზიოლოგებო! გამოჩენილმა
ფიზიოლოგმა ფურცელადემ აღმოაჩინა, რომ
კაცის სხეულში, სხვა ნერვებს გარდა, იყო-
ფებთან სიმშვიდის ნერვები და თავის
ტვინში არის სიმშვიდის საგრძნო-
ბელი ალაგის!.. იმან აღმოაჩინა კიდევ,
რომ ეს ნერვები «ირყვიან!» ბარაკალა, ფურ-
ცელადე, ეპაგრე გამოგვიჩინე ქართველებო!

მაგრამ ყველაზე უკეთესი ამ სტატიის უკა-
ნასწენელი სიტყვებია:

«მართლდა, ეს განხილვა (ბოკლის და დრუ-
რის სწავლის) «მნათობის» მოქმედებაში ნაწილი
მკითხველისთვის იქნება მძიმე, ან სრულდა»

თავის გამოკვლევა; მაგრამ მე მარტო ამ
გვარი მკითხველები არა შეიძლება; მე შეი-
და სხეში უფრო ის მკითხველნი, რომელნიც სრუ-
ლის განკუთვნილნი ვართულობენ დრმა სამეცნიერო
წიგნთაგანა.»

ამას რალა სჯობია! ენლა კიდევ იტყვი,
რომ უფ. ა. ფურცელადე ღრმა მეცნიერი არ
არისო?

მთელი ფურცელადის სტატიის აზრი ის არის,
რომ დედა-მიწაზე ორილა ისტორიკოსნი იპო-
ვებან; ერთი ბოკლი და მეორეც უფ. დ-
ბაქრაძე! ნუთუ დღეის შემდეგ კიდევ
იტყვიან, რომ ქართველები უნიკო ხალხია,
ისინი ცივილიზაციას და კაცობრიობის ჰკუ-
გონების წარმატებას არ ემხარებიანო? ჩვენ
გვყავს დიდი კრიტიკოსი ა. ფურცელადე, დი-
დი ისტორიკოსი... გამოჩენილი პოეტი და
პუბლიცისტი წყალტუბელი! რალა გვიშავს,
მეტი რალა გინდა?!

საზოგადოთ, როდესაც ამგვარს ქმნილება-
ებს ვკითხულობ, მე მუდამ კრილოგის
ერთი არაკი მაგონდება ხოლმე, ის არაკი,
რომელსაც სახელათ ჰქვია: «ბაყაყი და ხა-
რი» თავმოყვარე ბაყაყი შეეშურა ხარის სი-
დიდე და ხარის ოდნათ გაბერვა მოინდომა.
იბერა, იბერა და ბოლოს იმდენი იბერა, რომ
კიდევ გასქდა შუაზე. დიხს, მე ყოველთვის
მეშინია, რომ გამოჩენილ სწავლულებთან
და მწერლებთან ფეხების წაწუნვა ზოგიერთებს
როდისმე ხერის არ დააყრის...
* * *

ეს ერთბა გრძელი შერეე ახალი ამბავი
მოგივიდა, მაგრამ რა ვაწყობა.

მეცხრე ახალი ამბავი ის არის, რომ
გუშინაწინ მე ერთი სიზმარი ვნახე.
ახირებული სიზმარი იყო ეს სიზმარი და ამი-
ტომ არ შემიძლია მკითხველს არ უამბო:

დამესიზმრა, ვითომ ერთ დიდ ორ-ეტაჟიან
სახლის წინ ვდგავარ; ქვევითა ეტაჟა ამ სახლი-
სა სიგრძიდე განათებულია. უეცრათ რალაც
მომხიბვლელმა ძალმა წამიტაცა და შე-
მაღებინა კარები. ჩემ თვალს წარმოუდგა შესა-
ნიშნავი სურათი: დიდი უზარმაზარი ოთახი
თითქმის საესეა ახალგაზდა კაცებითა და ქა-
ლებით; სტოლთან დიანზედ ზის ორი პირი,
ერთი ქალი და ერთი კაცი. მოკაყული
ცხვირი, თეთრათ გაწითლებული და წი-
თლათ გათეთრებული თმა და პირის-სახე
ქალისა ამ ქვეყნისას არ ვგანდა... იმის გვერ-
დით მჯდომს თავმოჭედილი ჯოხი ეჭირა
ხელში და ისე ამაყათ იყურებოდა, თითქო
იმას ციხე აელოს. ამ შეკრებილებას ვაცხარე-
ბული ბასი ჰქონდა იმის თაობაზე—თუ რა
უფრო საჭიროა ხალხის კეთილდღეობისთვის:
განათლება, თუ ეკონომიური
მხარის გაუმჯობესება? ძლი-
ერ ბევრი ილაპარაკეს ამაზე; განსაკუთრებით
ეს ზემოხსენებული ქალი და მოჭედილ
ჯოხიანი კაცი ბევრს ლაპარაკობდნენ. ზოგი-
ერთები კი თითქო ჩაფიქრებულნი იყე-
ნენ. ამ ჩაფიქრებულების რიცხვში ერთ-
ორს შევატყვე, რომ თვალები დაეხუჭათ,
მაგრამ არა მგონია, რომ იმათ სძინებოდეთ.
ზოგნი კი უფრო ხშირათ მეორე ოთახის
კარებისკენ იყურებოდნენ: თითქო რალაც

მოელოდნენ იქილამაო. ამდროს ერთმა ყმა-
წვილმა კაცმა ჩემ გვერდით ჩაუჩურჩულა თა-
ვის მეზობელს: «ნეტა მურაბას და ხმელ ხილს
მალე მოიტანენ!» ბოლოს ბევრის ბასის
შემდეგ გადაწყვიტეს, რომ ხალხის კეთილ-
დღეობისათვის ყველაზე პირველათ განათ-
ლება არის საჭირო და ეკონომიურ მდგო-
მარობაზე ზრუნვა ჩვენი საქმე არ არისო!..
შემდეგ წამოდგა ერთი წვერ მოპარსული, შა-
ვი კაცი, გამოიღო უბიძამ რალაც ქალა-
ლები და წაიკითხა ლექცია «მცენარე-
ბის გამომკვეებაზე». არცერთი აქ მყო-
ფი არსება სულს არ ნამავდა, ისე უფედდა
ყურს, უწვეროს შემდეგ შავწვერიანი წამოდ-
გა და წარმოსთქვა: «მოწყალენო ხელმწიფე-
ნო! დღეს მე მინდა ვაგანოთ თქვენ ნიდა-
გის განაყოფიერებას. მსურს შეგატყობინოთ—
რა გვარ ნიდაგს რა გვარი პატივი მოუხდე-
ბა...» ამდროს მეორე ოთახის კარები გაიღო
და მოსამსახურემ დიდის ხონით შემო-
იტანა ფინჯნებით მურაბები და ხმელი ხილი.
მე შევნიშნე, რომ ამ გარემოებას ძლიერ ცუ-
დი გავლენა ჰქონდა მაყურებლებზე: თითქმის
ყველანი იმწამსე წამოხტნენ და ხონჩას მო-
ცივიდნენ... ერთის თვალის დახამხამებაში ხონ-
ჩა სრულიად მოწმენდილი იყო. შემდეგ ვი-
დამაც ფორტუიანოს დაუკრა და თამაში
დაიწყეს..

ამ დროს მე შემომესმა ძილში, რომ
ჩემი პატარა ბიჭი მეორე ოთახში შაქარს
ამტყვედა და უეცრე გამოაჭყიტე თვალები.
ნეტა ვიცოდე, რას მოასწავებს ეს სიზმარი!
კოდაბუხია.

თავა და ბოლოს წყობებს უდგამდნენ. და სასრულ უნდა ესთქვა, რომ აკლდამა გაჭრილი ხარა და ქეთიკორით ანუ თლილის ქეთი არის ამოყვანილი და ეს აკლდამა კუბოს მსგავსი საფლავი გვერდებზე და თავბოლოს ქვეშით ამოშენებული ყოფილა, ერთა და იმავე ღრას. პირველი აკლდამა კუთნებით მდობართა, რადგან მათ შესძლებათ მათი აშენება და უყენებთ ყარაული, რომ ან მორთულობის გამო, და ან სალანძღოთ არაყის ამოღება, და ეს უკანასკნელი საფლავის მსგავსი კუთნებით საწყალთა და ღარიბთ ხალხთა. ესე გამოგონია მოხუცებულთათვის და მეც ესე ვამბობ. ნამდვილი გამოკვლევა ამათი კი მცოდნე პირებს შეუძლიათ...

დ. ხარსელა

22 თებერვალს, 1872 წელს

შემახილამ იწერებინა ბიჭის უწყებებში, რომ უკანასკნელი მიწის—ძრისაგან იქაურ მცხოვრებლებს ერთ მილიონზე მეტი ზიანი მიეცათ. ღარიბები და მათხოვრები ძლიერ გამრავლებულან: შვირ-შიშველა დედაკაცები და ბავშვები დაიარებიან თურმე ქუჩებში და ლუქმაპურს თხოულობენ. ამის გამო ქურდობაც გაზარდებულა. სხვა სიკეთესთან საზინელი სიცივეებია თურმე ამ ქვამდ შემახიამი.

სიღნაღიდან გვერენ, რომ წელს იქ კარგ მოსავალს მოვიღან, რადგან ამ ზამთარ თოვლი ბლომით იყო. მაგრამ საქონელი კი ძალიან ბევრი დახოცილა, სიცივისა და საქმლის უქონლობის გამოისობით.

წარსული კვირის ოთხშაბათს აქაური მუზიკალური საზოგადოების ზღაში ქართული წარმოდგენა იყო. ქართული სცენის მოყვარებმა წარმოადგინეს «ქმარი ხუთის ცოლისა», კომედია ანტონოვისა, და «უჩინაჩინის ქუდი» გ. ერისთვისა. საზოგადოთ უნდა ესთქვათ, რომ წარმოდგენა კარგათ მიდიოდა; განსაკუთრებით ანტონოვის კომედიაში ოთხმა ცოლმა კარგათ ასრულა თავის როლები. მოთამაშე კაცებიც მარჯვით იყვნენ, თუმცა ზოგიერთებს როლები არ გაეყენათ.

უცხო ქვეყნები

საფრანგეთი

ამ ორი კვირის წინათ საფრანგეთის ნაციონალურ კრებაში შინაგანი საქმეების მინისტრმა—ლუი პანემა—შეიტანა წინადადება, რომელიც თხოულობს, რომ ნაციონალურ კრებას მიეცეს იმ პირებისა და გაზეთების ღირსება და დასჯის უფლება, რომელნიც ამ კრებას ღირსად და ცუდად ჩხენებენ. ტერის მმართველობა მიხედა, რომ თუ ბონაპარტიკლებს ექნებათ ღირს-ძიება, გაზეთებისა და პროკლამაციების საშუალებით, ხალხში ახლანდელი მმართველობის სიძულვილი ჩანერგონ, მაშინ ამ მმართველობას დაეკარგება ყოველი ძალა და ადვილიც იქნება იმის მოსაპოვება და ნაპოვნის დაბრუნება. აი, ეს აზრი აქვს ამ წინადადებას. თითქმის ყველა რესპუბლიკურმა დეპუტატებმა კრებაში დიდს სიამოვნებით დათანხმდნენ ისეთი კანონის გამოცემაზე, რომელიც მმართველობას მისცემს უფლებას ხელების შეუკრას ბონაპარტიკლებს, მაგრამ ბონაპარტიკლები და ზოგნი მონარხიელებიც წინააღმდეგნი იყვნენ ამ კანონისა. შკითხვლმა იცის, რომ ამას წინათ ოთხმოცმა მონარხიელმა დეპუტატმა

პირობა მისცეს ერთანეთს, ერთად, თანხმობით დემოკრატოთ კრებაში. ერთი რუსული გაზეთის პარიკელი კორრესპონდენტი ამბობს, რომ თუ ამ მონარხიელებმა ეს თანხმობა ახლა გამოიჩინეს და არ მიიღეს შემოხსენებული წინადადება, ძლიერ საფიქრებელია, რომ კრებაში არეულობა მოხდებოდა და ვინ იცის, იქნება ეს არეულობა კრებას გარეთაც გაზრდეს. ამას გარდა მონარხიელმა დეპუტატებმა შეადგინეს მანიფესტი, რომელშიაც აცხადებენ, რომ საფრანგეთში რესპუბლიკა ვერ იხვირებს, და უჩივენ ხალხს, რომ კრებას მიანდოს ხელშეწყობის ამოჩვენის უფლება. მართალია, რესპუბლიკური პარტიის დეპუტატები ამგვართვე ვერ დაუხლოვდნენ გვრ ერთმანეთს და თანხმობით ვერ მოქმედებენ, მაგრამ როგორც ამბობენ, თუ მონარხიელებმა ეს მანიფესტი გამოაცხადეს, რესპუბლიკელებიც თავის მხრით შემდეგი წინადადების შეტანას აპირებენ კრებაში: «ტიერი ოთხი წლის განმავლობაში იქნება პრეზიდენტად. ყოველ წელიწადს ერთი ნაწილი (მესამედი) ახლანდელი ნაციონალური კრების წევრებისა დაიხილება და მის ნაცვლათ ახალი წევრები ამოირჩევიან.» ამბობენ, რომ ამ წინადადებაზე ყველა რესპუბლიკელები და ტერიის მმართველობის მომხრეებიც თანხმანი იქნებიან, რადგან ამგვარი საშუალებით რესპუბლიკა დაეკიდრდება საფრანგეთში.

ლუი პანემის წინადადების თაობაზე გასულ კვირას იქნებოდა კენჭის ყრა ნაციონალურ კრებაში ასე, რომ გაზეთებს ჯერ არ მოუტანია ამან არაფერი ამბავი. ერთს რუსულ გაზეთში კი არის მხოლოდ დაბეჭდილი პარიკის ტელეგრამა, რომლიდანაც ვეფობილობთ, რომ 700 დეპუტატად თითქმის 500-ს ამ წინადადების მხარე უჭირავსო. მასადამე იმედი უნდა გექონდეს, რომ ტერიის მმართველობას უფლება მიეცემა მონარტიკლების ღირსების ამოღებისა. მაგრამ, ვაი თუ ეს უფლება ტიერმა რესპუბლიკელების წინააღმდეგაც იხმაროს, როდესაც დასჭირდება!

ფრანკოუსულ გაზეთებში სწერდნენ ამას წინათ, რომ მონარხიელებსაგან გამოჯავრებული ტერი რესპუბლიკურ პარტიას უხსლოდებოდა. ამბობდნენ, რომ ამ დღეში გამეტა იყო ტიერთან და მოლაპარაკება ჰქონდათ. ახლა კი იმას სწერენ, რომ ტიერსა და მარჯვენა მხარეს (მონარხიელებს) შუა კეთილი განყოფილება სუფევსო. ეს საათის ენა საერთო ტიერის აქათ-იქით რყევა ყვითლს არაფერს მოასწავებს ჩვენთვისო, სწერენ ერთ ფრანკოუსულ გაზეთში.—გრაფი შამპორი, ერთი მსურველთაგანი საფრანგეთის ტახტზე დაბრძანებისა, ამას წინათ ბელგიაში წავიდა და დადგა ერთ იქაურ ქალაქში ანტვერპენში, აქ მოიწვია იმან ყველა თავის მომხრეები იმის მოსალაპარაკებლათ, თუ როგორ უნდა მოახერხოს საფრანგეთის ტახტზე ასეა. გაზეთებში სწერენ, რომ იქ მართლა ბევრ იმის მომხრე დეპუტატებსა და სხვა პირებს (განსაკუთრებით კლერიკალებს) მოუყარათ თავი და მოლაპარაკება ჰქონდათ. ერთხელ გრაფი შამპორს დაუბატონია ყველა თავის მომხრეები სადილოთ და სხვა სადღეგრძელოებით შორის საფრანგეთის კოროლის გენრიხ V-ის სადღეგრძელო დაუღვივიათ. (ე. ი. თითონ გრაფი შამპორის) და რომის პაპისა. ბელგიურ ხალხს ძალიან არ მოსწონებია ეს გარემოება, რომ იმის ქვეყანაში არიან და მოქმედებენ ისეთი პირები, რომელთაც საფრანგეთში არეულობის მოხდენა და კანონიერი მმართველობის შეცვლა ჰსურთ. ამიტომ ხალხი შეკრებილა გრაფი შამპორის სახლის წინ და დაუწყია ყვირილი: «გაგვეცალე აქედამ! გაუმარჯოს საფრანგეთის რესპუბლიკასო!» ამის თაობაზე ბეოგის პალატაშიაც იყო მოლაპარაკება; ერთმა დეპუტატმა ჰქონდა მინისტრებს, როგორც აღვით აქ ყოფნისა და რეგულირების მომზადების ნებას გრაფი შამპორსო, როდესაც ფრანკოუსები ჩვენს მიგობარს ხალხიო; და რათ უცხადებთ თქვენ იმას თანაგრძობასაო? მაგრამ მმართველობამ გამოაცხადა, რომ ჩვენ არავითარი ოფიცია-

ლური თანაგრძობა არ განვიცხადებთ იმისთვისო, და ჩვენს ქვეყნიდან გაგდება არ შეგვიძლია, რადგან ის მოჯანყეთ არ მიგვიჩინიაო. ბოლოს კი ხალხს ისეთიარით შეუწყობია გრაფი შამპორი, რომ იძულებული შექნილა დეპუტატებმა ანტვერპენი და ახლა სხვა ქალაქში გადასახლებულა.

შკითხვლს ეხამება, რომ ამას წინათ საფრანგეთის სახალხო განათლების მინისტრმა, ჟულ სიმონმა, ნაციონალურ კრებაში შეიტანა ახალი პროექტი სახალხო სკოლების თაობაზე, რომლის ძალით სხვათა შორის მღვდლებს ერთმოდანთ გაეღებოდა ამ სკოლებში და სწავლა ელდებულეებითი უნდა ყოფილიყო. ეს პროექტი ცალკე კამისიას მიანდეს გასახრევათ. ახლა სწერენ გაზეთებში, რომ ეს ორი შემოხსენებული მსხლი ამ პროექტის კომისიას უარუყვია ასე, რომ ახალი კანონი ბევრით არ განიჩიერა ძველისაგანაო და მომეტებული ნაწილისა ხალხმა სკოლებისა ისევ პატრების ხელში იქნებოდა.

ბრიუსელიდან ერთი ახირებული დეპუტატი მოვიდა, რომელიც გვაცხადებს, რომ მილიერი, რუსულ რიგო და კლიუზერე ქვეყანაში იმყოფებიან და საფრანგეთის სამხრეთ პროვინციებში რევოლიუციის მოხდენას ემზადებიანო. ეს ამბავი იმითა გასაკვირველი, რომ ყველა ეს გამოჩენილი წევრები პარიკის კომისუნისა დღემდე ყველას მოკლულეები ეგონა. კამიუნის პროკურის, რუსულ რიგოს, სიკელილი მიანც დაწერილებით იყო შარშან გაზეთებში აწერილი და ახლა კი, როგორც ამბობენ, ცოცხალია.

ინგლისი.

ერთმა ინდოელმა ტუსაღმა მოკლა ამ ახლო ხანში ინგლისის ინდოეთის მამულების ლუბერნატორი, ლორდი მაიო. ამის თაობაზე ინგლისში დიდ ამბავი იყო და ბევრს სწერდნენ. რადგან ეს პირველი მაგალითი არ არის, რომ ინდოეთში ინგლისის ჩინოვნიკებსა კვლენ, ინგლისელები ისე გაუზზრახებია ამ გარემოებას, რომ როგორც ამბობენ, თითონ მკვლელს გარდა, გამოუყენებიათ და სწ ტუსალი ინდოელი დაუხრეტათ, სრულიად უსამართლოთ და გაუკეთხავათ. ამის შემდეგ გასაკვირველი არ არისო, ამბობს ერთი ინგლისური გაზეთი, რომ ჩვენსა და ინდოელებს შუა ასეთი განხეთქილება და სიძულვილი სუფევსო. მის ნაცვლათ, რომ განათლებისა და კარგით მოპყრობის საშუალებით მოვიპოვოთ იმათი გული, ჩვენ ვხოცთ იმათა და ყოველ ცხოვრების ღირს-ძიებას ერთმეით. ანაირი საშუალებით, რასაკვირველია, ჩვენ გვრასოდეს ვერ ვისიანოვნებთ ინდოეთშიო.

თებერვლის 29 (17) ლონდონში დიდი ამბავი იყო იმის გამო, რომ ამ დღეს ერთს იქაურ ეკლესიაში პარაკლისი გადაიხადეს უელსის პრინცის შვილობით მორჩინისათვის. მივლი ქალაქი ქუჩებში იყო გამოვნილი და ყველა სახლები გაჩაღებული იყო. მაგრამ ამდროს ერთი ამბავი მოხდა, რომელმანც კინაღამ არ წაამწარა ინგლისის მონარხიელებს ეს დღესასწაული: საღამოს ექვს საათზე, როდესაც ინგლისის კოროლევა, ვიქტორია, უკან დაბრუნდა ეკლესიიდან, ერთი ახალგაზდა ყმაწვილი კაცი მიუახლოვდა იმის კარტას; მან ამოიღო ჯიბიდან რევოლვერი და დაუმინა ვიქტორიას; მაგრამ ამდროს იმას სტატუსი ხელი და დაიჭირეს. აღმოჩნდა, რომ ეს ახალგაზდა კაცი ყოფილა იროლანდიელი და ჭინების მომხრე. რევოლვერი არ გავარნილა და, როგორც ამბობენ, გატენილიც არ ყოფილა.

ნარკვი

ღირსად იქნა ერთი სამაჯალითა საქმე მოხდა: ერთი ახალგაზდა კეთილშობილი ქალი და კაცი შევიდნენ ერთს იქაურ ეკლესიაში ჯვარ დასასწავლათ. ორივენი გასწრებული იყვნენ მღვდლის წინ, რომელიც ჩვეულებრივ ღვთისსახლად. მაგრამ, როდესაც დედაქალაქი წამოხსნა სიტყვები: «ღვთი უნდა ემორჩილებოდეს ჰმარს თვისსო!»

შატარსა იქნა შეჩვენებული და სხვა-სხვა სიტყვა, რომ მე მაგის თანხმობა არ ვარო, და არას გზით არ გადადგა თავის ნათქვამს. მეტი გზა აღარ იყო, მღვდელმა შეჩვენა ჯვარის წინ და ქმარი ცალკე დაბრუნდა შინისაკენ და ცოლი ცალკე.

ამს წინათ რომის ზამს სიტყვა: «იტალიაში მხოლოდ ერთი გენია, რომელსაც კეთილი გულა აქვს; ეს გენი ვიქტორ ემანუელია!» მალანს ცუდი აზრის ყოფილა ზამს თავის საკუთარ გულსკვლავს, ამბობს ამავე ერთი მწერალი.

შკითხვლს იცის, რომ საფრანგეთში სელსიმოწრით ჰქრებს კონტრბუტის გადასახლე ფუფუნებს. გასკოტაში სწერენ, რომ თითქმის ყველა იქაურ მსატრებს თავიანთ სუკუთესო სურათები შეუწირავთ ამ სქემისთვის. ამას გარდა ყველა მაროვის თათრებს თითო წამოდგება დახუბიშნათ, რომლიდანც მარტოები ფუფუნები კონტრბუტისთვის უნდა შესწირონ. ყველა გასკოტის კონტრბუტის გამოტოვების სელსიმოწრის, სხვა შედეგებისა და გვაზათ ყველანი აწერენ ხელს. მარტო მარტო ერთი კვირის განმავლობაში ამ გავანი საშუალებით ერთ მილიონ ფრანკზე მეტი შეუკრებათ.

რუსულ გასკოტაში სწერდნენ ამას წინათ, რომ ტრანსკასის სტამბაში იბეჭდებოდა და მღვდელმა შედეგი თსუხულებოდა: «რუსული დედა იმი დედა იმ დედა» ამ წიგნი იბეჭდებოდა ყველა თსუხულები და წიგნები გამოჩენილის კომისუნის წევრის რუსების, რომელიც ამას წინათ დასკრიტეს შარაქში. მაგრამ ახლა სწერენ, რომ ეს წიგნი მთავრობას შეუხურება.

დიდ ბრიტანიაში (ინგლისში, ირლანდიაში და შოტლანდიაში) გამოდის ამ 1872 წელს 1,456 დრო-გამოშვებითი (პერიოდული) გამოცემა, ანუ გასკოტურნადა. ამ რიცხვადან 1,111 გამოდის ინგლისში (268 მარტო დღესასწაული). 417 გასკოტო ყოველ დღე გამოდის.

ორი კვირის წინათ გრესლის სასამართლოში განისდეს გამოჩენილის რევოლიუციონარის და რესპუბლიკელის, ბლანკის საქმე, რომელსაც გამოქანა მონარქიელთა პარლამენტის, ადვოკატსა და პროკურატორს შუა პასის შედეგ, სასამართლოს თავს-მჯდომარემ ჰქონდა იმას: გეჭოთ რამე სათქმული თუ არა?

«მე მხოლოდ იმს ვიტყვი, სიტყვა ბლანკი, რომ დღეს იმ საქმისთვის ვხდით თქვენ ჩემი დასჯა, რისთვისაც—არა ერთხელ დასჯილვარ ნაპოლეონის მართებლობის დროს. თითონ პროკურატორს სიტყვა, რომ მე მსჯიან იმისთვის, რომ მონარხისა კეისარდლეკეოდა და რესპუბლიკის დაფუძნებას უსრდებოდა. მე ის მაკვირებს, რომ ამისათვის საქმისთვის მე მსჯიან დღეს, როდესაც ჩვენს რესპუბლიკა არის.»

სასამართლომ გადაუწყვიტა ბლანკის საოქა დაქო უფლებების ჩამორთმევა და გატარდაში გატანა.

ტელეგრაფის ხალხთაშორის ტელეგრაფის აკვტებისა

1 მარტს შეარე შენსგანის ხესხის ტირაჟში შედეგ ბილეთებს ამოუვიდათ მოგება:

№ ბილეთის	კაში მოგების
1) 9,014...	23..... 200,000
2) 1,465...	13..... 75,000
3) 12,039...	50..... 40,000
4) 9,910...	14..... 25,000
5) 2,694...	42..... 10,000
6) 17,584...	35..... 10,000
7) 1,972...	19..... 8,000
8) 2,864...	6..... 8,000
9) 17,896...	28..... 8,000
10) 3,205...	21..... 8,000
11) 18,024...	29..... 8,000
12) 6,777...	32..... 5,000
13) 3,175...	38..... 5,000
14) 16,576...	22..... 5,000
15) 3,262...	27..... 5,000
16) 2,590...	46..... 5,000
17) 18,732...	46..... 5,000
18) 18,183...	24..... 5,000
19) 17,690...	11..... 5,000
20) 2,781...	12..... 5,000